

ADANA VILAYETI SALNAMELERİNDE YATIRLAR, ZİYARETLER

M. Sabri KOZ

Devlet ve Vilâyet Salnameleri, II Yillikleri:

Devlet salnameleri, Tanzimat'tan sonra Batıya açılmanın tanıtma ve bilgilendirmeye yönelik yayın çalışmalarındandır. Devletin yakından asâğıya kadar yönetim birimlerini, merkezden atanan devlet memurların ya da yerel yöneticileri, istatistiksel bilgileri veren bu kitapların ilki 1847'de çıkmış, 1922'ye kadar 68 yıl için yayımlanmıştır.

Devlet Salnâmeleri'nin yönetim birimleri, yer, kurum ve yönetici, memur adları dışında yerel konulara fazla yer ayıramadığı biliniyor. Bu yüzden 1866'dan itibaren **Bosna Vilâyeti Salnamesi** ile başlayıp 1921-1922'de yayımlanan **Müstakil Bolu Sancâğı Salnamesi** ile son bulan vilâyet salnameleri görülen lüzum üzerine yayımlanmaya başlamış, böylece yerel bilgilerin daha ayrıntılı bir biçimde ele alındığı resmî kaynaklar ortaya çıkmıştır¹.

¹ Osmanlı döneminde yayımlanan devlet, vilâyet ve diğer özel salnamelerle ilgili yararlı bir katalog yayımlanmıştır: Hasan Duman (Haz.), **Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevşaller), Bibliyografya ve Bazı İstanbul Kütüphanelerine Göre Bir Katalog Denemesi**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA) Yayınları; İstanbul, 1982; 135, 7 s. Ancak aradan geçen yıllar boyunca elde edilen yeni bilgi, künye ve kütüphaneler eklenerek geliştirilmesi, bulunabilecek eksik ve yanlışların düzeltilmesi yerinde olacaktır. M. Seyfettin Özege'nin, Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu adlı eserinde de salname künyelerine yer verilmiştir. (C.1-5, İstanbul, 1971-1979, 2392 s.)

Cumhuriyet döneminde de bu gelenek bir süre devam ettirilmiş ve **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi** adıyla üç ciltlik bir yayın yapılmıştır².

Salnamelerden bugüne kadar genellikle tarihçilerin, daha çok da yerel tarih yazarlarının yararlandığı görülüyor. Oysa halk kültürü araştırmacılarının da bu kaynak eserlerden yararlanabilmeleri mümkündür. Nail Tan'ın bir kitabında³ Türk halk kültürünün kaynakları üzerinde durulurken salnamelerden ve özellikle vilâyet salnamelerinden de söz edilmiş "El sanatları, meslekler, il dahilindeki yatırlar, ziyaret yerleri ve adlar bakımından folklor araştırmacılarını ilgilendirmektedir." denilmiştir⁴. Ancak salnamelerde verilen bilgilerin, atanmış devlet görevlileri ile seçilmiş yerel yöneticilerin dönem dönem değişen adları dışında, büyük ölçüde birbirinin tekrarı olduğu; yazım farklılıkları ya da bazı küçük ekleme ve çıkarmalar olabileceği için her nüshanın ayrı ayrı gözden uzak tutulmaması gerektiği unutulmamalıdır.

Ayrıca 1967 ve 1973 yıllarında yayımlanan il yıllıklarında da halk kültürümüzle ilgili bölümler bulunmaktadır. Eski vilâyet salnamelerinin bazı farklılıklarla devami gibi görünen bu kitapların içerdiği folklorik malzemenin konu başlıklarına göre bir dökümü bile yapılmış bulunuyor⁵.

Bugüne kadar vilâyet salnamelerini kaynak olarak kullanıp yukarıda sıralanan konuların tümüyle, bunlardan birkaçı ya da herhangi biriyle ilgili çalışma yapıp yapılmadığından emin değilim. Bazı vilayetlerin salnameleri tipkibasım ve çevrimyazı halinde yeniden basılmış, bazılarında da yerel amaçlı monografiler için yararlanılmıştır.

Doğrudan doğruya vilayet salnamesi sayılmasalar ya da adlarında "salname" sözü geçerse de ihtiva ettikleri konular bakımından benzer özellikler taşıyan **Türkiye'nin Sihhî-i İçtimâî Coğrafyası** dizisinden çıkan

² Hasan Duman, Age., s. 35.

³ Nail Tan, **Folklor (Halkbilimi). Genel Bilgiler**, İstanbul, 1997 (dördüncü bs.), 158 s.

⁴ Age., s. 57.

⁵ **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası II**, [Hazırlayanlar: Zümrüt Erk-Osman Sinayuç], Basbakanlık Kültür Müstesarlığı Millî Folklor Enstitüsü Yayınları: 7, Ankara, 1973; xvi, 124 s. (1967 il yıllıkları: s. 83-94); **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası III**, [Hazırlayanlar: Zümrüt Erk-Güner Sernikli-İsmail Öztürk-Osman Sinayuç-Osman Nahya], Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 11, Ankara, 1975; xiv, 466 s. (1973 ve bazı 1967 il yıllıkları: s. 354-369).

kitaplar üzerine bir tanıtma çalışması yapmışım⁶. Kurtuluş Savaşı'nın henüz sonuçlanmadığı günlerde hazırlanıp ilki Sinop ile 1922'de yayımlanmaya başlanan ve 1935'te basılan Tokat cildine kadar 19 kitabı çıkarılan bu dizi, ülkenin ve yeni Türk devletinin olanak, eğilim, erdem ve eski - yeni kimi eksikliklerini oldukça gerçekçi bir biçimde yansıtması bakımından sözü edilmeğe değer yerel tarih ve kültür incelemelerinden oluşur. Bu kitaplarda halk kültürü konuları için basılı basına bir bölüm de açılmıştır. Birkaçı günümüzde yeniden yayımlanan bu dizide yer alan kitaplar, "Kurtuluş" ve "Kuruluş" yıllarının hareketli toplumunu yansıtırlar ve yerel tarih yazıcılığının nadir örnekleridirler.

Cumhuriyetin 10., 15. ve 20. Yıldönümlerinde, yıllık adını tasımaya da illeri genel olarak tanıtan ve yeni rejimle varılan noktaları vurgulamaya özen gösteren kitaplar da yayımlanmıştır⁷. 1973'ten sonra toplu il yıllıkları çıkarılmamışsa da bazı iller ve yeni il olan şehirlerle kimi ilçelerin de yıllık yayımladıkları görülmüştür⁸. Cumhuriyetin 75. yıldönümü dolayısıyla birçok ilimizde "yillik" hazırlığı yapılmaktadır.

Bazı iller için kitap ve makale boyutlarında özel bibliyografyalar hazırlanmış ve yayımlanmış bulunuyor⁹. Bu arada Çukurova ve Adana için de hazırlanmış bibliyografılar bulunduğunu¹⁰, ama **Adana Vilâyeti Salnamesi'** nin bunlardan birinde hazırlayıcının Adana'ya ait bütün

6 M. Sabri Koz, "Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri** 1. Cilt. **Genel Konular**; Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Arastırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları; Ankara, 1992, s. 37-58.

7 Kent tarihleri ilgili eksik fakat yararlı iki bibliyografya da yayımlanmış bulunuyor: **Kent Arastirmaları Bibliyografyası**, Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, Toplu Konut İdaresi-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, xi, 200 s.; **Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları; C. 1-5, Ankara, 1993-1994) 364; 206; 196; ,222; 194 s.

8 Bunlardan ikisini örnek olarak vermekte yarar görüyorum. Biri eski bir ilçe olan Elbistan ile, öbürü ise eski bir il iken ilçe olan ve geçtiğimiz yıllarda yeniden il yapılan Aksaray ile ilgilidir: **Cumhuriyetin 70. Yılında Elbistan**, Hazırlayanlar: Saban Kurt ve diğerleri, İstanbul, 1994, 202, 6 s., resimli; **Aksaray II Yilligi**, Ankara, 1994, [12], iv, 365 s., resimli.

9 İstanbul, Konya, Tekirdağ, Afyonkarahisar, Ankara, Bursa bunlardan ilk akla gelenlerdir.

¹⁰ M. Türker Acaroğlu, "Çukurova Bölgesi Kaynakçası (1928-1988)", **I. Uluslararası Karacaoglan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu. Bildiriler**, Adana, [1991], s.377-421; Aynı yazar, "Adana İlinin 120 Yıllık Genel Kaynakçası (1870-1990)", **II. Uluslararası Karacaoglan - Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu. Bildiriler**, Adana, 1993, s.303-354.

salnameleri bir arada gösterme gibi ilkesel uygulaması gereği dört satırlık künye ile tanıtıldığını belirtmekte yarar var¹¹.

Vilâyet Salnameleri kütüphanecilik ve kitapçılık açısından nâdir eserler sınıfına girmektedir. Hemen hemen hepsi Tanzimat'tan sonra vilâyet merkezlerinde kurulmuş olan "vilayet matbaaları"nda basılmışlardır. Vilâyet matbaaları Cumhuriyetin ilk yıllarına hatta 30'lu yılların sonuna kadar resmî ve özel baskı işlerini yapmış, sonra giderek önemlerini yitirerek ya kapanmış ya da satılmışlardır.

Vilâyet matbaaları, salnameler yanında vilâyetin yayın organı olan gazetelerin basımını da yürütürlerdi. Buralarda yerel sair ve yazarların eserleri de basıldığı gibi her türlü resmî belge basımı da görevleri arasında idi.

Eski Adana Vilâyeti'nin sınırları çok genişti, islahiye dolayısıyla Gaziantep; Payas, Dört Yol dolayısıyla Hatay; Mersin ve ilçeleri; Ermenek dolayısıyla Karaman; ilçeleriyle birlikte Osmaniye salnamelerde yer alıyor. Adana'dan ayrılarak il olan Osmaniye ile komşu illere bağlı ilçelerle ilgili birçok bilgi Adana salnamelerinde bulunmaktadır.

Adana Vilâyeti Salnameleri ve Buldukları Kitaplıklar 12

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 1, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1287 (1870), 126 s., 1 levha (16x11 cm.), tasbasmasi.

Ankara Milli Kütüphane No: 1676

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 2, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1289 (1872), 144 s. (15x10,5 cm.), tasbasmasi.

Ankara Milli Kütüphane No: 1676

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/2

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 156

¹¹ Acaroglu, 1993, s. 320.

¹² Bu listenin hazırlanmasında Hasan Duman'ın münyası yukarıda verilen katalogundan yararlanılmış ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan nüshalar görülmüştü¹:-.

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 3, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1290 (1873), 144 s. (14,5x10,5 cm.), tasbasmasi.

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/3

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 157

*

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 4, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1293 (1876), 144 s. (16,3x11,2 cm.), tasbasmasi.

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/4

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 158

*

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 5, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1294 (1877), 141 s., 1 levha (15,5x11,3 cm.), tasbasmasi.

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/5

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 159 Basbakanlık

Osmanli Arsivi Kütüphanesi: 2 /1294

*

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 6, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1296 (1879), 216 s., 1 levha (15,5x11,2 cm.), tasbasmasi.

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/6

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 160 Istanbul-Bayezit

Devlet Kütüphanesi: K. 470

*

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 7, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1297 (1880), 168 s., (16x11,5 cm.).

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/7

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 161

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 9, Hazirlayanlar: Mektûbi Abdülkâdir Ef.-Matbaa Müdürü ve Muharriri Zâkir ve Nâzim Efendiler; Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1308 (1891),16 (tasbasmasi) 172 (hurufat) s. (18,5x13 cm.).

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitapligi: Salnameler: 1 / 9

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 162 Istanbul Bayezit

Devlet Kütüphanesi: Kit. 14414 Istanbul Üniversitesi

Kütüphanesi (Eski Eserler): 77043 Basbakanlik Osmanli

Arsivi Kütüphanesi: 2 /1308

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi: 157 ^

#

(**Adana Vilayet Salnamesi**), Defa 10, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1309 (1892), 16 (tasbasmasi) 184 (hurufat) s. (17,5x12,5 cm.).

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitapligi: Salnameler: 1/10

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 163 Istanbul Bayezit Devlet

Kütüphanesi: Kit. 14415 Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi

(Eski Eserler): 81118 Basbakanlik Osmanli Arsivi

Kütüphanesi: 2 /1309 Topkapi Sarayi Kütüphanesi: YB 787

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi: 155 Atif Efendi Kütüphanesi

/ M. Zeki Pakahn Koleksiyonu: 86

13 Bugün böyle bir kütüphanenin bulunmadigini üzülererek yazmaliyim. Burada bulunan kitaplarin parça parça satildigi, bir katalogun yayimlanmis olan (Günay Kut, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu I, Istanbul, 1989) yazmalarin ise Kültür Bakanligınca satin alinarak Süleymaniye Kütüphanesine konulduđu bilinmektedir.

(Adana Vilayet Salnamesi), Defa 10^{mükerrer}, Hazırlayan: Ali Galip;
Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1312 (1894), 268 s. (18x12 cm).

Ankara-Milli Kütüphane: DSP 531

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1 / 10^

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 164

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi: 156

Basbakanlik Osmanli Arsivi Kütüphanesi: 2/1312

Istanbul-Hakki Tarik Us Kütüphanesi: 5 / 8

*

(Adana Vilayet Salnamesi), Defa 11, Matbaa-i Vilâyet-i Adana, 1319
(1901), 16 (tasbasmasi) 257 (hurufat) s. (18,5x13 cm).

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/11

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 165 Basbakanlik

Osmanli Arsivi Kütüphanesi: 2 /1318

*

(Adana Vilayet Salnamesi), Defa 12, Hazırlayan: Sadi, Matbaa-i Vilâyet-
i Adana, 1320 (1902), 289 s., katlanan 3 levha, 1 katlanan harita (18,6x14,5 cm).

Istanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı: Salnameler: 1/12

Istanbul-Fatih Millet Kütüphanesi: 166 Basbakanlik

Osmanli Arsivi Kütüphanesi: 2 /1320

Yatirlar ve Ziyaret Yerleri

Adana Vilâyet Salnâmesi'nin 1870-1902 yılları arasında yayımlanmış olması gereken 13¹⁴ ve görülebilen 10 ayrı sayısında¹⁵ yer alan yatirlar ve ziyaret yerleri aşağıya çıkarılmıştır. Adana salnamelerinin ilk sayısı İstanbul kitaplıklarında yoktur, Hasan Duman'ın katalogunda yer alan tek nüshası Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Adana'da bulunan kütüphanelerde bu sayının ya da diğer sayılarının olup olmadığını bilmiyorum, ancak bazı sayılarının bulunabileceğini kuvvetle tahmin ediyorum.

Ben bu çalışmayı hazırlarken İstanbul'daki en zengin koleksiyonu taradım. Bunlar, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda korunmaktadır. İnceleyebildiğim Adana Vilâyeti salnamelerinden 2.-7. nüshalar dışında kalanlarda konumuzla yani yatirlar ve ziyaret yerleriyle ilgili bilgilere fazla rastlanmıyor. 9. sayı ile başlayan bu özellik bundan sonrakilerde de devam etmektedir. Bunu, salnameleri vilâyet mektupçuklarının ve matbaa müdür ve muharrirlerinin hazırlamaya başlaması ve bu tür bilgilerin yararsız görüyor olması ile açıklayabiliriz. Adana Vilâyeti salnamelerinden derleyip dikkatinize sunduğum yatirlar ve ziyaret yerleri bugün ne durumdadır, hâlâ ziyaret edilmekte midir, ziyaret ediliyorlar ise adları aynı midir, hangi amaçlarla ve kimler gitmekte haklarında ne gibi menkıbe ve rivayetler anlatılmaktadır? Bu ve buna benzer soruların, bu tür araştırmalar yapanların aklına gelecek diğer soruların ışığı altında araştırmalar yapmak ve 128 yıl öncesinden başlayan bu belgelerdeki bilgileri yerinde denetlemek bu çevrelerde yaşayan araştırmacılara düşmektedir.¹⁶

Evren, evliya, türbe gibi halkın olağanüstü bağlılık gösterdiği yerleri incelemek yalnızca inanç sosyolojisi, dinler tarihi bakımından değil o mekânlarda gömülü bulunan ya da gömülü bulduğuna inanılan şahsiyetin hayatı etrafında oluşan menkıbeler sebebiyle halk kültürü ve halk edebiyatı bakımından da önemlidir. Buralarda uygulanan tıbbi pratikler halk hekimliği bakımından incelenmesi de folklor araştırmalarının bir dalı olarak önem taşır. Bu şahısların birer toplum önderi oldukları ya da kabul edildikleri düşünüldüğünde yerel tarih ve kültür çalışmaları ile de yakından

14 Verilen listede incelendiğine 8. Salname hiçbir kaynakta zikredilmez ve atlanır. Bu Duman'da (s. 36) ve Özege'de de (C.I, s. 13-14) böyledir.

-> Salnamelerde "sayı" kavramı "defa" sözüyle ifade ediliyor. Bu tür yayınların üzerinde de bulunduğu gibi "Defa 5" "Besinci Salname" demektir.

1" Salnameler nâdir oldukları için ulaşılamadığını haklı olarak ileri sürecek olanlara aranırsa her şeyin bulunabileceğini ve yardım istenirse kosabilecek birilerinin çıkabileceğini kendi adima animsatırım.

ilgili olduklari ortaya çıkacaktır. Bence Türkiye'de yatirlar ve ziyaret yerleri üzerine yapılacak alısmaların, Batili sarkiyatıların ve dinler tarihi uzmanlarının Anadolu ve Rumeli ile ilgili olarak daha önce gerçekleştirdikleri ve genel olarak Hıristiyan azizlerini konu edindikleri "hagiographie" adi verilen benzer alısmalar mutlaka karsilastirmali bir biçimde yürütülmesi yararlı olacaktır. Bu incelemeler, bu topraklar üzerindeki var olusumuzun hikyesi kadar gerekçesini de ortaya koyabilme bakımından önem tasimaktadır.

Günümüzde böyle alısmaların bir yüksek lisans tezi olarak Zekiye ağmılar tarafından yapilmis oldugunu görmek, bir nc ile tanisanlara has duygular içinde birakti beni¹⁷. Bu tezde kaynak olarak salnamelerin kullanilmamis olmasi ise hazırladigim bu mütevazi alısmaların ıkis noktasındaki dogruluğu ortaya koydu.

ağlımlar'in tezinde, benim burada salnamelerde tespit ettigim ve adlarını, bulduklari yerleri vererek sözünü ettiğim yatirlarin bazilari hakkında uzun uzun bilgi verilmiş, son durumlarıyla ilgili resimler de konulmuştur. Tezi fazla ayrıntıya girmeden incelerken bunlardan bazılarının aynı adlarla anilagedigini, bazılarının birtakim kk farklılıklarla anıldıklarını, bazılarının da günümüzde bu teze girecek kadar taninmadığını gördüm. Bu durumlara salnmelerdeki bilgileri aktarırken isaret etmiş bulunuyorum.

Ziyaret yerleri ve yatirlarin adlari ile bulduklari yerler üzerinde de araştırma yapmak halk kültürü araştırmacılarının ve dılcilerin görevi olmalıdır. Adların içinde Türkçe olanlar dikkati çekiyor. Ziyaret yerleri ve yatirlarin eski konar göçer asiretlerin, buğn unutulmuş olsun olmasın, gelip geçtiği g yolları üzerinde bulunup bulunmadığının, buralarda Pazar ve panayır kurulup kurulmadığını araştırmasi ilginç olacaktır.

Adana merkezden baslayıp buğn il sınırlari içinde bulunan ilçelere dogru devam ederek yatir ve ziyaret yerlerini siraliyorum:

17 "Adana Yöresi Yatir-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Baėli Anlatılan Efsaneler", (Yard.Doç. Dr. Erman Artun yönetiminde, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adana, 1994; vii+ 330+ 12 s. (resim). Tezini görmeme ve notlar almama izin veren ağlımlar'a tesekkür eder, alısmasını genisletip derinlestirerek sürdürmesini dilerim.

ADANA MERKEZ:

"Nefs-i Adana sehrinde kibâr-i ehlullahdan **Ali Dede**¹⁹ ve **Kara Sofi (Kara Sofu)** ve **Seyh Muslihiddin** ve **Adürrezzâk-i Antaki**²⁰ kaddese sirrehüm hazerâtinin merkad-i mübârekeleri vardır, (s.55)²¹.

KARAI SALU (Karaisali)**D.2:**

"Derûn-i kazada **Mahmud Dede** ve **Hasan Dede** ve **Ürgüb Dede** ve **Kaplanci** ve **Elmüessir Dede** ve **Yagmur Dede** ve **Sofi (Sofu) Dede** nâmlarında yedi adet ziyâretgâh olduğu gibi bir de **Seyh Ali** nâmında bir zâtın türbesi vardır ve **Kaplanci Dede**'ye Adana ve Tarsus'dan ziyaretçiler gelir." (s.77)²².

KOZAN:**D.2:**

"Nefs-i kazada **Agca Baba**²³ ve **Yahya Dede** ve bir çâryek mesafede **Çomak Dedeler** aleyhümülrame hazerâti medfûndur."(s. 85)²⁴.

18 "Defa" sözü bundan böyle D. olarak yazılacaktır,

19 Zekiye Çağimlar'da, Adana'da kendi adıyla anılan Ali Dede Mahallesi'ndeki Ali Dede Camii'nde yattığı yazılır(s.267-269)

20 Çağimlar'da Adana'nın İsmailiye Köyü'nde yatan Seyh Abdürrezzak'tan (Bulamaç Dede) söz edilmektedir, (s. 243-247). Ayrıca bkz. Evliyalar Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1992, s.59. Burada İsmailiye köyüne sonradan getirildiği kayıtlıdır.

²¹ Bu bilgiler D.4 (s.55), D.5'te (s. 53) aynen tekrarlanmıştır.

²² D.2'de verilen bilgi, incelenen D.3 (s.79), D.4 (77-78), D.6 (155-156) ve D.7'de (s.100) aşağı yukarı aynen yer almıştır. Yalnız D.2 ve D.3'te "Kaplanci dede" diye anılan yatır D.4, D.6 ve D.7'de "Elmâsir" diye verilmiştir. Ayrıca D.2 ve D.3'te "Kaplanci Dede" diye anılan yatır D.4, D.6 ve D.7'de "Kaplan Dede" diye anılmış, D.2'de bu yatır için Adana Tarsus'tan pek çok ziyaretçi geldiğine ilişkin bilgi diğer nüshalarda yer almamıştır.

²³ Çağimlar'da, Kozan Hacıusagi mahallesinde bulunduğu, kim olduğu, ziyaret sebepleri ve menkıbeleri bulunmaktadır (s. 248-252).

²⁴ D.3 (s. 83), D.4 (s.89), D.5 (s.87), D.6 (s.167) ve DJ'de (136) Yahya Dede'nin adına yer verilmemiştir. Kasaba, bu nüshalarda Sis olarak anılmıştır.

HÂCİN (Bugünkü SAIMBEYLI):**D.2:**

"...kazâ-i mezbûrda **Bozoglan Dede, Akbedir Dede ve Mürsel Dede ve Gürleyük Dede** nâmlarıyla ziyâretgâh makamât vardır." (s.90)²⁵.

KARS-I ZÜLKADRIYE (Bugünkü Kadirli / Osmaniye'ye bağlı) ²⁶:**D.2:**

"Kibâr-i ehlullahdan Gogceli karyesi civarında Tanriverdi nâm mahalde Ahmet Dede ve Rum nahiyesinde Havadan karyesinde Hacı İbrahim baba nâmiyle iki adet ziyâretgâh vardır."(s. 98)²⁸.

KARSANDI (Bugünkü Karsanti / Karaisali'ya bağlı) NAHIYESİ:**D.3:**

"...Kibâr-i evliyaullahdan Hasan Dede ve Bozkaya ve Hizirilyas²⁹ nâmlarında üç zât medfundur," (s. 57)³⁰.

MISIS (Bugünkü Yakapmar):**D.3:**

"Kasaba-i mezkûre civarında kibâr-i evliyaullahdan Karatas³¹

²⁵ Görülen bütün nüshalarda aynı bilgilere yer verilmistir: D.3 (s.86), D.5 (s.90), D.6 (s.170) D.7 (s.138). Ancak isimlerin yazılığında farklılıklar vardır: Akbedir Dede, ab (?) Baba (D.3), Akpeder Dede (D.5), Akpeder Dede (D.6, D.7; Gürleyük Dede ise Gürleyük Dede (D.5, D.6 ve D.7) olarak görülmüştür.

²⁶ Bugün Adana ili sınırları dışında olsa bile ilgilenenler için yararlı olur düşüncesiyle verilmistir.

²⁸ D.3 (s.91), D.4 (s.94), D.5 (s.92), D.5 (s. 171-72), D.7 (s. 140), nüshalarında da aynı bilgiler yer almıştır. Ancak D.3'te köy adı yoktur. Havadan karyesi D.4 ve D.7'de Hevâdan, D.5 ve D.ö'da Hivâdan; Gökçeli karyesi ise D.4, D.5, D.6 ve D.7'de gökçeli olarak kayıtlıdır. D.7'de kazanın adı, merkez Belânköy'den tasındığı için "Feke" olarak verilmistir.

²⁹ Çagimlar'da buradan söz edilmemekle birlikte iki ayrı "Hizir" makamına yer verilmistir. "Hz. Hidir Ziyareti" diye anılan bu makamdan biri Midik Köyü'nde (s. 205-214) diğeri Adana'nın Karsiyaka Mahallesi'ndedir. (s. 215-221).

³⁰ D.4(s.56), D.5 (s.53-54). D.6(s.133) ve D.7 (s.78) nüshalarında da aynı bilgiler yer almıştır.

³¹ Çagimlar'da bugün Ceyhan'ın Havraniye Köyü'nde bulunduğu kayıtlıdır.(s.288-289)

ve Boga³² ve Abdülcebbâr Dede³³ nâmlarında üç zât medfun olmasıyla ziyaretiyle umum ahâli istifade ederler." (s.58)³⁴.

³² Çagimlar'da Ceyhan-Misis'e (Yakapinar) bagli dedeler Köyü'nde bulunduğu kayitlidir (s.293-294).

³³ Çagimlar'da Ceyhan'a bagli Misis'in (Yakapinar) 20 km. güneyinde Kütüklü Köyü yakınlarında bulunduğu kayitlidir. Kimligi, yasadigi dönem ve ne için ziyaret edildiği ayrıntili olarak incelenmistir. Ayrıca bkz. (Cabbâr Dede adıyla): Evliyalar Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1992 , s. 170-173.

³⁴ D.4 (s,58), D.5 (s.55), D.6 (s.134) ve D.7 (s. 79) nüshalarında da aynı bilgiler yer almıştır.

و مناره ایخان درمکه معروف آثار عتیقه دن معدود درون قلعه
 وارد و مرکز قضاوه و استحکام مثلها و آثار عتیقه آبیه لری
 اولد یعنی کی بو قیلدن اوله رفی جبل یا شلرنده دخی بعضی قلعه
 موجود در ادر و طرسوس ایله اناطولی باده سنده و چاقید
 نهری و زرنده بر و مرکز قضاوت طرسوس جاده سی میاننده
 و باقد نهری و سسند بر و قیصری جاده سی اوز رنده د کورک
 نهری و یکی وینه مرکز قضاوت در له جاده سی میاننده اوچرکه
 نهری و زرنده بر که جمعا بش عدد کورک و لوب رزه اغرز
 کبیر و صغیر تخمینا بکری عدد کورک وارد درون قضاوه مجموعاً
 ده ده و حسن ده ده و اور کوب ده ده و قیلدیجی و الما شده ده ده
 و پیور ده ده و صوفی ده ده نام لرنده پدی عدد زیارتکار ایلی
 کبی برده شیخ علی نامنده بر ذاتک تریه سی و ادر و قیلدیجی
 ده ده یه ادره و طرسوسدن یک چوق زیارتچار کلور درون
 قضاوه چاقید ایله کورکون نهری میاننده و جبال جهنده تخمیناً
 بش و کورکون ایله اکلنجه نهری راستنده تخمیناً کورت و اکلنجه ایله
 قریب اریقی نهر کبیری میاننده و جبال جهنده تخمیناً اون سالیکی
 جمعا اور بطور ساعت طول و عرضنده اور مانلی اولوب نام لرد

وادرك بعضیها نیز که بسته اعمال اولیة سببها از تیری و اندکی
 ارنه به نقل و تیزیل ابله صرفا و نه برده انده این بسیار است
 در و نده و اقیح روز خارج نام جمله دخی بلا متوسط و بسیار
 و مشرود از و انجا که در آن در که هر بسته در تینیک شرف
 او نیک غرضش قدر الزامه در برابر بود و ایزان موقع
 در اوقسی قوه مان جمله سنی که جهت با بر بسته مصادره
 او اسم و جمله مشرود نه سنی اعیان را اید سنی قوه انبایه
 هر دو و توجیوات و حصول از به ده بیله میوه و سبب و اثر
 باشد بر که غایت صالح اوله بفریدن انده قضا است که طوری
 اوله یعنی کافه قرا و سزا و عده بندان و این و سنی نام را و
 نوع یعنی بر او و مصر و امری قیامی قوزه سی حصه له کاء
 بوندرون قضا اوله ده صرف اوله قدر بشقه چهار و است
 کایت اوزده انا اوله و افریا و بندر سائر به کوند در با و
 و مر جیک و فضولیه و شکر فاشی و توفون و صوغاز و سار
 و خیار و قاریوز و قاون و تجود و قبا غلر انواع در بر سینه
 و انکدار و قبریس بقا سنی و قریزی بویر و شالام و پخار
 و بامیه و بطلیان و طوماس و طورویب و هاریج و لخت
 و مارول و سلطدلق و کیره و ز و شفتالو و قنسی و این و ناز
 و ادیک و انجر و نفیس آکشی و طاتلی لیمون و بویر تمام و طورویج

طوره مقدمه در قصه مذکورده خوشقدم خاتونك انشا
 کرده سی اوله رقی بر کار کبر جامع کیده وارد در دوقتی اوج
 قبه دن هبارت در و خارجك اوج طرف دخی تقریب
 بکر میشراشون طولنده و سکر اشون عرضنده صیغه
 مثالی سقظه بنا در و باینه سی دخی جامه عشرتک حوسند
 مد فوندر وینه قضاه مذکورده بر جامع و ایکی مسجد
 و اوج مدرسه و ایکی مکتب و اینیه میریه دن بکر در
 اوطه فی شامل فرقانی و تقانی بر حکومت قونای ایله
 و تقانی اون اوطه فی مشتمل ضبطه ضابطانی ایله نقرانه
 مخصوص بر قفوش و التي اوطه فی کذالك بر تلفر افغانه
 وارد در بوندرن بشقه ایکی مناستر و ایکی کلیسا دخی
 وارد در اشبو مناسترک بر بسی غایت مرتفع و عظیم
 سور ایچنده در مناستر مذکور ارمنی قوغیکوسنک
 مرکز اقامتی اولوب التمش اوطه فی مشتمل منتظم بر بنا در
 مناستر مذکورده ملت عیسویه نك روحانیه محتاج
 اولد قری پلسنک یاغی چیقار یلور و دروننده ایکی چشمه
 و اون بش دو تمدن زیاده بر او زم یاغی وارد و اشبو مناستر
 طادیون قلعه سنک الت طرفنده و جهت شرقی سنه
 مصداق قدر نفس قصه ده ایکی و بر چارک مسافره

صولی نام بخارن شمشاق ایدان کوز لردن چیمقارق مرکز
 فضائک خداستند کلینب. زورباشاوجیه ره و اولور و نیاز
 موسمنده قلت او زره جریان ایدر بو فضه لرحه مولک
 اذخفیبدر دیکری دخی ککچیه شمیری او ارب بو رخی دروت
 فضاه و قارمندی ناحیه سیچم ارنده و بران دیکله معروف
 نام جیل را خلتدن چیمقار قنار ازل ادرتند سندن جریان
 ایدرک چات الاکی نام محله قریل ایرماغز قازیشور و قضا
 حاوی اولدوقی کافه قر او من ارعدده بنمادی واربه و اولاف
 و پوق و سیسام و طاری و جودار و پورچاق و نخور و مریک
 و لینه و اسپناخ و قیاق و خیار و بیلیان و یامیده و طوماتس
 و قصولیه و بودجه و الما واره و واریک و اوزم و قاون
 و قار بوز و ایوا حاصل اوله رق پوق و سیسام انا و طرسوس
 و انا طوبی طرفارنده صرف اولندی کی قصور لریه محبت
 درون فضاه صرف و استهلاك اولنور. داخل فضاه عادی
 کلیم و قره چول و کجه و چوال و خرار و ایسکدن بزوالجه شیخ
 و اعمال اولنوب بونلرک جمله سے درون فضاه صرف اولنور
 درون فضاه انخشه و ملوان قلعه لرله کسری

اوج عدد صوچشمه لری و ارا بسه ده صولری بکده شریه
 تا بلر کدر فضبه بتر چاریک و یارم ساعت مسافه ده شمال
 و جنوب جهتلرنده اون بش باغجه بولنوب اشو باغجه لرده
 طالی واکشی لمون و سائر بر قاج نوع میوه و سبزه حاصل اولور
 وینه فضبه نك جانب شما لیسندده و بر چاریک مسافه ده کلکن
 چایی دیمکله معروف درت بش دکرمان چو بر بر چای اولوب
 بجراسی عمیق اولدنیغه مبنی بلا فائده کچوب نهر چیکانه روید
 و اینه جاده سی و زور زده و جهت غرب بسندده مذکور
 چایک اوزونده طغوز کوزنی کار کیر بر کوبری اولوب اشاغی
 و بو قار بسندده دخی بدی دقتی دکرمانی وارد در و داخل فضتا
 اون ایکنه عدددها اوافق کار کیر کوبری وارد و فضبه مذکور
 عمیق نباشدن راه برخیلی قبولر بولندینی کی هنوز اکثر
 محاری قازد بر بلوب تصادف ایلدیکی حالده منتظم قبولر ظهور
 اینکده در فضبه مذکور هر نقد مضح ایسه ده بالعکس
 همواسی و خیم و ایام صیفده اقامت اولنمز درجه ده شدت
 حرارتی وارد نفس فضبه ده انججه با پا و یچی ده ده و بر
 چاریک مسافه ده چوماق ده ده لر علیه الرحمه حضراتی
 مدفوندر فضا مذکورده هر دلو زراعت و فلاحته قابل ارا
 منبت و وسیعه اولوب ذخایر متنوعه درن حظه و شعبه